

مقاله علمی پژوهشی

تحلیل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی در رشد و توسعه گردشگری شهری، مطالعه موردی: شهر گلوگاه

فهیمة خواجه نبی^۱، *محمد رضا زندمقدم^۲، زینب کرکه آبادی^۳

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سمنان، سمنان، ایران.

۲. دانشیار، گروه جغرافیا، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران.

۳. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سمنان، سمنان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۰۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۱۱

Analysis of Social, Cultural, Economic, Environmental and Institutional Structures in the Growth and Development of Urban Tourism, Case Study: Galugah City

Fahime Khaje Nabi¹, *Mohammad Reza Zand Moghadam², Zeynab Korkeh Abadi³

1. Ph.D. Student of Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

2. Associate Professor, Dept. of Geography, Branch Semnan, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

3. Associate Professor, Dept. of Geography, Islamic Azad University, Semnan, Iran.

Received: 02/11/2017

Accepted: 29/11/2018

Abstract

The present study was conducted with the aim of analyzing social, cultural, economic, environmental and institutional structures in the growth and development of urban tourism in the city of Galugah. The type of research was descriptive-analytical through using survey method. The statistical population of the study consisted of households in the city of Galugah, managers and tourists, which was determined using the Cochran's formula of 360 people as a sample size. Random sampling method was used to select the research samples. The research tool was a researcher-made questionnaire. Although the city of Galugah has been proposed as a tourist destination in recent years, but so far no scientific study has been conducted on the structures and potential of it to benefit the development of tourism in the city and therefore, the present study is the first to identify factors affecting urban tourism development in the study area. According to the results, in the tourism sector and the host community, social, cultural, economic, environmental and institutional dimensions have a direct impact on the sustainable development of tourism in the city of Galugah.

Keywords

Social and Cultural Structures, Economic Structures, Environmental Structures, Institutional Structures, Urban Tourism, Galugah City.

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف تحلیل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی در رشد و توسعه گردشگری شهری در شهر گلوگاه اجرا گردید. نوع پژوهش توصیفی-تحلیلی با استفاده از روش پیمایشی بوده است. جامعه آماری تحقیق شامل خانوارهای شهرستان گلوگاه، مدیران و گردشگران منطقه بود که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۶۰ نفر به عنوان حجم نمونه تعیین شدند. جهت انتخاب نمونه‌های تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده گردید. ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق ساخته بود که براساس نتایج آزمون آلفای کرونباخ، حداقل ضریب پایایی برای تمام متغیرها، ۰/۷، مورد تأیید قرار گرفت. با وجود اینکه شهر گلوگاه در سال‌های اخیر به عنوان یک مقصد گردشگری مطرح شده است اما تاکنون مطالعه علمی در رابطه با ساختارها و پتانسیل موجود در آن جهت بهره‌مندی برای توسعه گردشگری شهر انجام نشده است و تحقیق حاضر، اولین تحقیق در جهت شناخت عوامل تأثیرگذار بر توسعه گردشگری شهری در محدوده مورد مطالعه می‌باشد. طبق نتایج به دست آمده، در بخش گردشگران و جامعه میزبان ابعاد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی بر توسعه پایدار گردشگری شهر گلوگاه، تأثیر مستقیم دارند.

واژگان کلیدی

ساختارهای اجتماعی و فرهنگی، ساختارهای اقتصادی، ساختارهای محیطی، ساختارهای نهادی، توسعه گردشگری شهری، شهر گلوگاه.

مقدمه

امروزه گردشگری به عنوان یک رویکرد اقتصادی پویا و دارای ویژگی‌های بارز و منحصر به فرد، به یکی از بزرگترین و پرمفعت‌ترین صنایع در اقتصاد جهان تبدیل شده است (احمدی، ۱۳۹۷: ۸۰).

صنعت گردشگری، یک صنعت بسیار رقابتی با فعالیت مبتنی بر مقصد می‌باشد که در هر منطقه با توجه به منابع طبیعی، فرهنگی و براساخت‌های آن متفاوت است (Kevin, 2019: 321).

حدود ۱۸ درصد از فعالیت‌های اقتصادی را تولید می‌کند. بدون تردید به عنوان یک صنعت پناهگاه امن برای کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه شناخته شده است (Matthew, 2018: 2).

گردشگری تأثیر مثبتی بر اقتصاد، جامعه، فرهنگ و محیط زیست دارد. از جمله سهم آن در تولید ناخالص داخلی، بهبود زیرساخت‌ها، حفاظت و بازسازی فرهنگ و افزایش آگاهی محیط زیستی. علاوه بر آن، یک روش مؤثر برای کاهش فقر در برخی از جوامع سنتی محسوب می‌گردد؛ زیرا مشاغل مختلفی را نسبت به معیشت سنتی و نیز فرصت‌های فروش محصولات محلی به وجود می‌آورد (Lee, 2019: 368).

توسعه گردشگری فرصت‌های شغلی مستقیم و غیرمستقیم ایجاد کرده و باعث کاهش کسری بودجه دولت می‌گردد. در عین حال، منجر به افزایش درآمد حاصل از مالیات برای اجرای فعالیت‌های اقتصادی می‌شود (Dogru, 2018: 425). همچنین در حفظ صلح و نظم و به حداقل رساندن فاصله فرهنگی درک شده بین گردشگران و میزبانان، نقش زیادی ایفا می‌کند. با این حال، چنین مزایایی بدون صرف هیچ هزینه‌ای به دست نمی‌آید و ممکن است در یک منطقه، منجر به مسائل مختلف اجتماعی و زیست‌محیطی مانند ترافیک و آلودگی شود (Fan, 2019: 4).

کارشناسان اقتصادی معتقدند که گردشگری تنها بخشی از مجموعه عظیم اقتصاد است که در حد بسیار زیادی با رگه‌های فرهنگی گره خورده است؛ زیرا از یک سو تا حد مطلوبی موجب آشنایی فرهنگ‌ها، تمدن‌ها، نژادها، سرزمین‌ها، اقوام و گویش‌های مختلف را با یکدیگر فراهم می‌سازد و از سوی دیگر می‌تواند یکی از منابع کسب درآمد برای کشورهای مختلف باشد (اکبریان، ۱۳۹۴: ۳۳). در همین راستا، بسیاری از محققان، شاخص‌های پشتیبانی از توسعه گردشگری پایدار را مشخص نموده و مفاهیم عملی را برای مدیریت گردشگری مبتنی بر جامعه پیشنهاد داده‌اند.

مسلم است که نادیده گرفتن نقش جوامع در تصمیم‌گیری بر روند اجرای آن، مانع توسعه گردشگری پایدار در میراث جهانی می‌شود و شرایطی را فراهم می‌کند که نگرش‌ها و رفتارهای ضد

گردشگری را ایجاد گردد (Olya et al., 2017: 763).

گردشگری یک کسب و کار آینده‌نگر است که می‌تواند جنبه اقتصادی و بنابراین کسب و کار را به ارمغان بیاورد و می‌تواند فرصت‌های شغلی را فراهم آورد (Pramanik, 2017: 2).

برنامه‌ریزان در دو دسته اصلی به منظور افزایش درآمد گردشگری فعالیت می‌کنند:

اول: افزایش رضایت گردشگران و ترویج لذت و کیفیت تجربه گردشگری و دوم: تلاش برای محافظت از جامعه میزبان (Mirtaghian Rodsari, 2019: 132).

اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی گردشگری بسیار دشوار بوده و گاهی مربوط به کیفیت زندگی، ارزش‌ها، هنجارها، جامعه و آسیب‌های محیطی می‌شود (Pramanik, 2017: 2).

این صنعت در اثرگذاری و اثرپذیری متقابل با شهر و در یک سیستم انسان محیط می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهر شود. با توجه به این که توسعه پایدار به عنوان جریانی مداوم در تغییرات اقتصادی اجتماعی و زیست‌محیطی برای افزایش و ترقی رفاه مستمر کل اجتماع تعریف می‌شود و پوششی چند بعدی است. توسعه آن، زمانی پایدار و منجر به توسعه پایدار شهری می‌شود که مخرب نبوده و امکان حفظ منابع آب و خاک، منابع ژنتیکی، گیاهی و جانوری را برای آیندگان فراهم آورد (فنی، ۱۳۹۳: ۴۱).

ساختار گردشگری مجموعه‌ای از امکانات، تسهیلات و قوانین، عناصر خدماتی (اقامتی، پذیرایی، دفاتر خدمات مسافرتی، فروش و...) حمل و نقل، شرکت‌ها و سازمان‌های گردشگری و... می‌باشند که به همراه جاذبه‌ها به عنوان عوامل عرضه، سیستم گردشگری یک مکان را تشکیل و نیازهای گردشگران را در مقصد برآورده می‌سازند (وارثی و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۲). یک شهر سالم و توسعه یافته نیز با فراهم‌سازی ساختارهای مورد نیاز می‌تواند زمینه جذب بهتر و بیش‌تر گردشگر و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی آن را فراهم نماید (هادیانی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲۵).

فلسفه گردشگری پایدار نشأت گرفته از توسعه پایدار می‌باشد و با توجه به این که توسعه پایدار از اصول و مبانی پیشرفت اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در جهان محسوب می‌شود و به دلیل نقشی که گردشگری می‌تواند در این زمینه به خصوص در کشورهایی مانند ایران ایفا نماید، اهمیت و ضرورت توجه به آن را نشان می‌دهد.

شهر گلوگاه نیز از جمله مناطقی است که در سال‌های اخیر، به عنوان یک مقصد گردشگری مطرح شده و تحت تأثیر پیامدهای اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی حاصل از توسعه گردشگری قرار گرفته است و تأثیر عمده‌ای بر پایداری شهری شهر گلوگاه داشته است. این شهر با وجود قابلیت‌ها و جاذبه‌های گردشگری

تأثیر به‌سزایی در تقویت بنیان‌های اقتصادی جوامع داشته و نقش آن به‌عنوان منبع جدیدی برای اشتغال، کسب درآمد، دریافت‌های مالیاتی بیشتر، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی مورد تأیید است (کاظمی، ۱۳۹۰: ۱) و توسعه عاملی مهم در جهت رفع فقر، افزایش اشتغال‌زایی و افزایش درآمد برای مردم مناطق روستایی می‌باشد (Sebele, 2010: 138).

گردشگری می‌تواند تغییرات فرهنگی و اجتماعی مهمی را در شهرهای میزبان ایجاد نماید و از طریق توزیع درآمد، اشتغال‌زایی، کاهش فقر باعث توسعه و پیشرفت اجتماعی شده و رفاه و سلامت عمومی را ایجاد کند. مقصود از اثرات اجتماعی گردشگری، تغییراتی است که در زندگی افراد جامعه میزبان رخ می‌دهد و این تغییرات بیشتر به سبب ارتباط مستقیم ساکنین و گردشگران صورت می‌گیرد. همچنین مقصود از اثرات فرهنگی، ایجاد تغییرات در آداب و رسوم، هنر و معماری جوامع میزبان در اثر حضور گردشگران است که این نوع تغییرات بلندمدت‌تر بوده و در نتیجه می‌تواند سبب رشد و توسعه فعالیت‌های گردشگری شود (مرادپور، ۱۳۹۶: ۱۰۳). در این میان، رعایت حقوق انسانی و حقوق کار، رضایتمندی جامعه محلی، افزایش امکانات و خدمات در مقاصد گردشگری، تأمین امنیت اجتماعی، ارتقای کیفیت زندگی و نیز ظرفیت‌سازی نهادی و... به همراه زیرمجموعه‌های خود، زمینه‌های اصلی پایداری اجتماعی را تشکیل می‌دهند (مهردی، ۱۳۹۰: ۴۰).

گردشگری شهری شاخه‌ای جدید در مطالعات گردشگری است که از اوایل دهه ۱۹۹۰ با نظریه‌های آشورت^۲ وارد ادبیات گردشگری شده است (باقری، ۱۳۹۶: ۱۰۴). در بسیاری از کشورهای موفق در صنعت گردشگری، شهر پایه و اساس توسعه گردشگری است (حمزه، ۱۳۹۶: ۱۳۲).

مراکز شهری به علت دارا بودن جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی، غالباً مقاصد گردشگری مهمی محسوب می‌شوند. گردشگری شهری به‌معنای مسافرت به شهر، با انگیزه‌های مختلف بر پایه جاذبه‌های گوناگون، امکانات و تسهیلات شهری که در شخص جذابیت و انگیزه ایجاد می‌کند، می‌باشد (مرادپور، ۱۳۹۶: ۱۰۲).

شهرها با جاذبه‌های متنوع شامل: موزه‌ها، بناهای یادبود، سالن‌های تئاتر، استادیوم‌های ورزشی، پارک‌ها، شهر بازی، مراکز خرید، مناطق با معماری تاریخی و مکان‌هایی مربوط به حوادث مهم یا افراد مشهور، جاذب گردشگران بسیاری هستند. بنابراین حجم زیادی از امکانات گردشگری نظیر: محل سکونت، سرو غذا، ارتباطات حمل و نقل و سایر خدمات گردشگری، در شهرها قرار

فراوان، همچنان برای گردشگران داخلی ناآشنا بوده و تا اندازه‌ای با آن بیگانه‌اند و با توجه به وضعیت موجود، این سوال مطرح می‌شود که ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی شهر گلوگاه که بتوانند امکان رشد و توسعه گردشگری شهری در آن‌را فراهم نماید، کدامند؟ بدین منظور و با در نظر گرفتن اهمیت موضوع، محقق در این پژوهش به دنبال تحلیل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی در رشد و توسعه گردشگری شهری در شهر گلوگاه بوده است تا با ارائه الگوی مطلوب و متناسب با موقعیت و شرایط منطقه جهت جلوگیری از روند نابسامان کنونی امکان برنامه‌ریزی بهینه و کارآتر را در توسعه شهر، برای مدیران شهری گلوگاه فراهم سازد.

مبانی نظری

چارچوب نظری

پدیده گردشگری ریشه در حرکت و جابه‌جایی دارد و تحرک بخش لاینفک زندگی انسان‌ها است؛ از همین رو می‌توان گفت که تاریخ صنعت گردشگری شاید به قدمت فعالیت‌های نوع بشر است و فقط اشکال و اهداف آن متفاوت بوده است (ملکی، ۱۳۹۳: ۲۳). از این رو گردشگری پدیده‌ای است کهن که از دیرباز در جوامع انسانی وجود داشته و به تدریج در طی مراحل مختلف تاریخی، به موضوع فنی، اقتصادی و اجتماعی کنونی رسیده است. توریسم بر بنیاد عامل اساسی سفر و جابه‌جایی قرار دارد (رضوانی، ۱۳۹۰: ۲۷).

صنعت توریسم در ایران از نیم قرن پیش به این طرف به منظور شناساندن مفاخر ایران تمدن کهن این سرزمین باستانی رسماً شکل گرفت و برای اولین بار در سال ۱۳۱۴، اداره‌ای در وزارت کشور به نام اداره امور جهانگردی تاسیس شد. بعد از سال ۱۳۲۰، اداره مذکور جای خود را به شورای عالی جهانگردی داد. این شورا هفته‌ای یک بار در وزارت کشور تشکیل می‌شد و امور اداری آن را اداره سیاسی وزارت خانه مزبور انجام می‌داد. در سال ۱۳۳۳، اهمیت جلب توریسم خارجی با توجه به جنبه‌های اقتصادی آن و به منظور تحکیم مبانی حسن تفاهم میان افراد کشورهای مختلف مورد توجه دولت قرار گرفت و اداره امور جهانگردی مجدداً در وزارت کشور تشکیل شد. در سال ۱۳۴۲، سازمان جلب سیاحان تاسیس گردید که با تهیه و تنظیم برنامه‌های وسیع اقدامات مؤثری برای توسعه صنعت جهانگردی به عمل آورد. در سال ۱۳۵۴، این سازمان با وزارت اطلاعات وقت ادغام شد و تحت نام وزارت اطلاعات و جهانگردی شروع به کار کرد (پورمه‌دی، ۱۳۹۶: ۴۲).

توسعه گردشگری به‌عنوان مجموعه فعالیت‌های اقتصادی،

دارند که بازدیدکنندگان از مناطق دیگر و خود شهر، از آن استفاده می‌کنند (لهسایی، ۱۳۹۴: ۲۴).

اولین کنفرانس جهانی گردشگری پایدار در ۸ مه ۱۹۹۵ در مادرید برگزار شد. در مراسم افتتاحیه این کنفرانس، رئیس سازمان جهانی جهانگردی اعلام کرد که آینده جهانگردی بستگی به حفاظت منابع طبیعی و محیط‌های فرهنگی دارد. به اعتقاد صاحب نظران، قدرت گردشگری در اقتصاد جهانی بدین معنی است که این صنعت نقش حساسی در توسعه پایدار ایفا می‌کند (رستمی، ۱۳۹۰: ۲۷).

سازمان جهانی جهانگردی تعریفی قابل قبول از توسعه پایدار گردشگری ارائه کرده است که در مورد آن اتفاق نظر وجود دارد. از نظر این سازمان، توسعه پایدار گردشگری نوعی از گردشگری است که به مدیریت تمامی منابع منجر گردد، به شیوه‌ای که ضمن رعایت شئون فرهنگی، فرآیندهای اساسی زیست‌محیطی، تنوع عوامل زیست‌محیطی و سیستم‌های حمایتی حفظ شود (خلجانی، ۱۳۹۳: ۵۰).

دیدگاه‌های مختلفی درباره توسعه گردشگری وجود دارد. در دیدگاه حمایتی جهانگردی به مثابه یک صنعت مولد که یاری‌دهنده اقتصاد و توسعه کشورها است، در نظر گرفته می‌شود. در دورانی که برای اغلب کشورها، مسائل اقتصادی دارای اهمیت است و گردشگری، عاملی در جذب منابع خارجی و افزایش قدرت ارزی به شمار می‌آید، این دیدگاه طرفداران بسیاری دارد. در این نگرش جنبه‌های اقتصادی گردشگری بسیار با اهمیت تلقی می‌شود و سیاست‌گذاران، به نقش مهم آن در رفع مشکلات اقتصادی کشورها توجه می‌کنند، دیدگاه حمایتی به توسعه هرچه بیش‌تر تأسیسات و امکانات جلب جهانگرد و گردشگر اهمیت می‌دهد و از این طریق می‌کوشد مشکلات اقتصادی جامعه را به حداقل برساند (غنی‌پور تفرشی، ۱۳۹۱: ۵۸).

طرفداران دیدگاه نظارتی معتقدند که توسعه گردشگری اگر همراه نظارت‌های دولت نباشد، با ممانی توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی، تاریخی، فرهنگی و انسانی کشورها مغایر خواهد بود. در برخی از کشورها، توسعه ناپایدار گردشگری به منظور مقاصد اقتصادی زود بازده، منجر به تخریب منابع طبیعی و نزول ارزش‌های اضافی شده بود (مرادپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۰۲).

در دیدگاه سازگاری به‌طور تلویحی دخالت دولت در فعالیت‌های گردشگری پذیرفته شده بود. براساس این نظریه، دولت‌ها می‌کوشیدند تا با انتخاب سیاست‌های مناسب گردشگری برای کشور خود، نوعی سازگاری و تطبیق میان مصالح جمعی و توسعه گردشگری ایجاد کنند و به جای محدود ساختن گردشگری، توسعه آن را با مصالح و منافع کشور هماهنگ سازند (اکبریان رونیزی، ۱۳۹۴: ۳۲).

در دیدگاه دانش‌مدار، رویکردهای علمی به گردشگری، جایگزین دیدگاه‌های صرفاً سیاسی و اقتصادی شد. در این

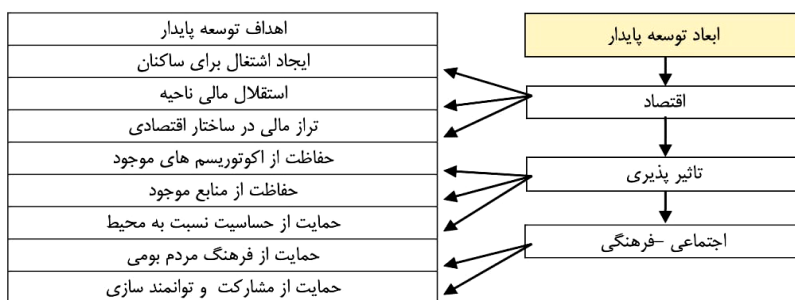
دیدگاه، تصمیم‌های سیاسی درباره توسعه گردشگری، بر مبنای تحقیقات و پژوهش‌های علمی اتخاذ و خط‌مشی‌های منطقی، با توجه به ارزیابی علمی نتایج توسعه گردشگری و توسعه تحقیقات گردشگری مورد تأکید بسیار قرار گرفت. براساس همین دیدگاه بود که رشته جهانگردی به مثابه یک رشته مستقل علمی در جهان مطرح شد (غنی‌پور تفرشی، ۱۳۹۱: ۵۸).

نظریه‌های توسعه و گردشگری به موازات هم از زمان جنگ جهانی دوم رشد کرده‌اند و نقاط مشترک زیادی دارند. نخستین پژوهش‌ها درباره گردشگری به‌عنوان ابزار توسعه توسط برنامه‌ریزان و اقتصاددانانی انجام شد که برای سازمان‌هایی از قبیل سازمان ملل، بانک جهانی و سازمان مشارکت و توسعه اقتصادی کار می‌کردند. طی دهه ۱۹۶۰، گردشگری بنا به ضرورت با توسعه به تعادل رسید که بخشی از الگوی نوسازی به حساب می‌آید. در همین ارتباط، این باور وجود دارد که گردشگری ارزش خارجی و مشاغل را افزایش می‌دهد و هزینه‌های گردشگری با اثراتی چندبرابر تحریک اقتصاد محلی را به همراه دارد (اکبریان رونیزی، ۱۳۹۴: ۴۷).

در انطباق با الگوی نوسازی، کنفرانس سازمان ملل در مورد مسافرت و گردشگری بین‌المللی در سال ۱۹۶۳ تأکید کرد که دولت‌ها باید تأکید بیش‌تری به گردشگری با توجه به برنامه‌های توسعه اقتصادی و توافقات تجاری داشته باشند (Smith, 2014: 44).

وابستگی یکی از نظریه‌های غالب توسعه در پژوهش‌های گردشگری است. به ویژه این که با اثرات منفی گردشگری ارتباط دارد. بحث وابستگی و گردشگری توسط پژوهشگران زیادی مورد بررسی قرار گرفته است. مبنای بحث وابستگی در سازمان‌دهی صنعت گردشگری و در ساختار اقتصادی جهان سوم نهفته است.

مولر^۳ (۱۹۷۹) چنین استدلال کرده که شرکت‌های چند ملیتی به بیکاری در جهان سوم توجه پیدا کرده‌اند. در همین رابطه نیروی کنترل‌کننده خارجی و یکپارچه در گردشگری بین‌المللی باعث ظهور شرکت‌های بزرگ چندملیتی جهان اول شده که خطوط هوایی، فروش‌های عمده تورها و هتل‌های زنجیره‌ای را کنترل می‌کنند. این شرکت‌ها قادرند مؤلفه‌های این صنعت را ایجاد، هماهنگ و بازاریابی کنند و در نهایت به توسعه محصول گردشگری دست یابند (کوهی حبیبی، ۱۳۹۵: ۴۱). در شکل ۱، ابعاد و اهداف توسعه پایدار گردشگری را که شامل اقتصاد، تأثیرپذیری و اجتماعی-فرهنگی می‌باشد با مؤلفه‌های هر کدام ارائه نموده است.

شکل ۱. ابعاد و اهداف توسعه پایدار گردشگری

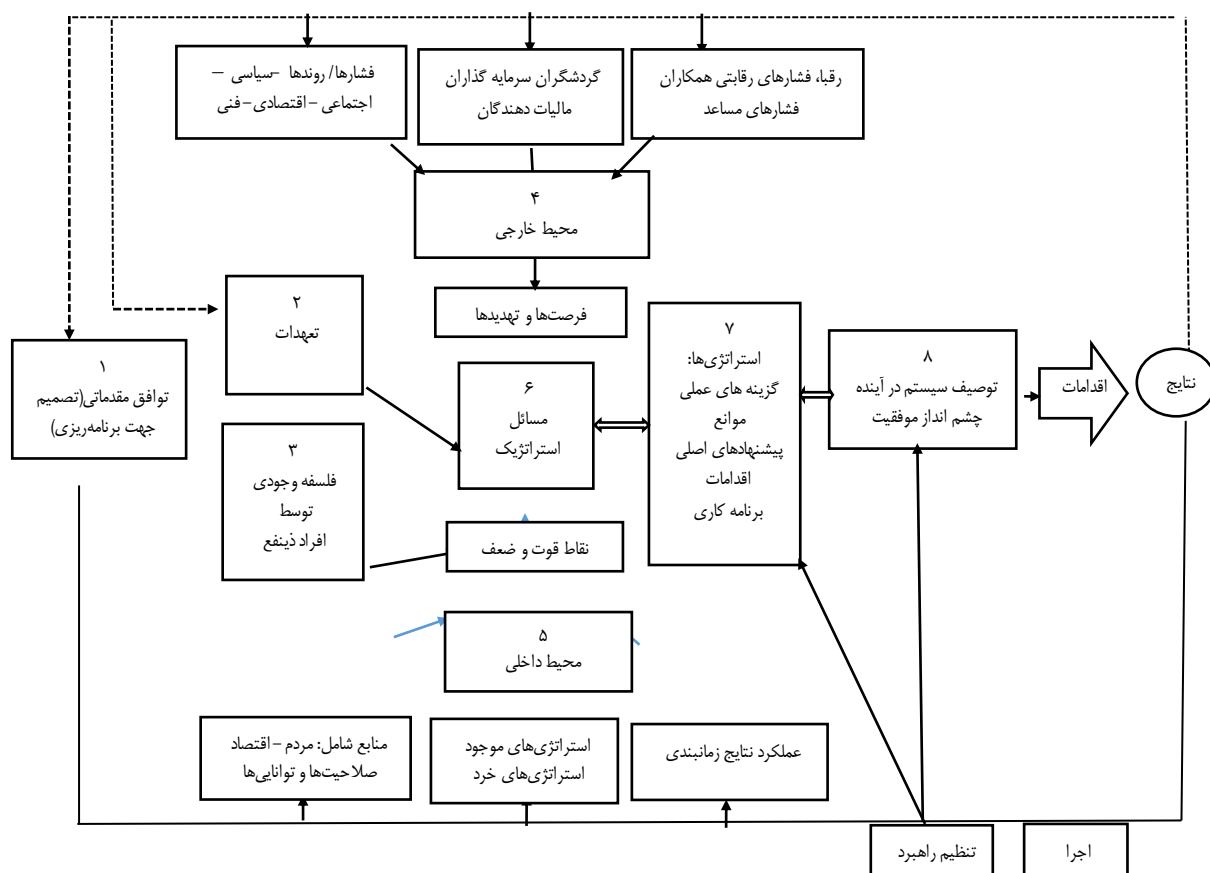
مأخذ: عزیزی، ۱۳۸۰: ۱۶

پایدار تلقی می‌گردد (سلطانی، ۱۳۸۹: ۶۹۹).

رویکرد زیربنایی که هم اکنون در برنامه‌ریزی گردشگری و در سایر انواع توسعه به کار می‌رود، رویکرد رسیدن به توسعه پایدار است. براساس روش توسعه پایدار، منابع طبیعی، فرهنگی و سایر منابع گردشگری برای استفاده مداوم در آینده، باید حفظ شوند و در عین حال، برای جامعه کنونی سودمند و مفید باشند. بنابراین برنامه‌ریزی گردشگری مستلزم تدوین اصولی است که توسعه پایدار گردشگری بر مبنای آن‌ها بنا نهاده شوند (تقوایی، ۱۳۹۰: ۴۰).

شکل ۲، فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری را نشان می‌دهد.

هدف اصلی پروژه‌های گردشگری پایدار شهری توسعه و گسترش چارچوب‌های کلی برای شرکای صنعت مابین پژوهشگران، مقامات رسمی شهرها، انجمن‌های نماینده و ترقی اشکال نو و ابزارهای حکومت‌های محلی درگیر اصول پایداری و تصمیم‌گیری مشارکتی است. برداشتن گام‌هایی چون توسعه اقتصاد پایدار، بهبود بخشیدن به کیفیت خدمات و بالا بردن استانداردهای زندگی شهروندان در تصمیم‌گیری‌ها، آماده کردن شهروندان برای زندگی در جامعه دانش‌محور، اطلاع‌رسانی الکترونیک و ارائه خدمات شهرداری‌ها و سایر سازمان‌ها بدون تعطیلی و بدون محدودیت مکانی و غیره از پیش نیازهای دستیابی به گردشگری شهری

شکل ۲. فرآیند برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری

مأخذ: ابراهیم‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۶

پیشینه تحقیق

خدایی و همکار (۱۳۹۰)، نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار شهرها را مورد مطالعه قرار دادند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که توسعه گردشگری شهری در ایجاد امکانات فرهنگی، مراکز تفریحی، ورزشی، افزایش روابط اجتماعی، مبادلات فرهنگی، ایجاد آگاهی در زمینه حرفه‌ها، تقویت هویت فرهنگی شهر، کاهش میزان مهاجرت، اصلاح ساختار سنی، ایجاد فعالیت‌های خدماتی، تنوع اقتصادی، جلوگیری از رکود اقتصادی شهر، نقش مهم را ایفا می‌کند. عوامل بیان شده، به نوعی زمینه‌ساز توسعه پایدار شهرها می‌باشند.

میرهن و همکاران (۱۳۹۶)، تأثیرپذیری اجرایی شدن شاخص‌های راهبرد توسعه شهری در مدیریت یکپارچه توسعه گردشگری شهری در شهر چابکسر را مورد مطالعه قرار دادند. طبق نتایج مطالعه آن‌ها، میانگین به‌دست آمده از سنجش امتیاز اجرای شاخص‌های CDS در شهر چابکسر (مدیریتی و حکمروایی خوب، بانکی بودن، قابل زندگی بودن، رقابتی بودن)، بالاتر از میانگین معیار بوده است و تدوین راهبرد توسعه شهری (CDS) برای شهر چابکسر و ایجاد هماهنگی بر عناصر تأثیرگذار در سیستم برنامه‌ریزی گردشگری شهر و توجه به نظام مدیریت یکپارچه و کارآمد شهری و گردشگری به همراه ارتقاء سطح مشارکت شهروندان در تهیه و اجرای طرح‌های گردشگری الزامی است.

پوراحمد و همکاران (۱۳۹۵)، به تحلیل ظرفیت‌های گردشگری جزیره هرمز با تأکید بر کاربری دانشگاهی و بررسی نقش آن در توسعه گردشگری و رونق اقتصادی و اجتماعی جزیره هرمز پرداختند. آنها در مطالعه خود از تحلیل SWOT برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها استفاده کردند. نتایج مطالعه آنها نشان داد که وجود دانشگاه بر توسعه اقتصادی و اجتماعی جزیره هرمز تأثیرگذار بوده و توسعه اراضی کاربری دانشگاهی تأثیر زیادی در توسعه گردشگری منطقه خواهد داشت.

مرادپور و همکاران (۱۳۹۶)، تأثیر شاخص‌های پیاده‌مداری بر توسعه گردشگری پیاده شهری در شهر خرم‌آباد را مورد مطالعه قرار دادند. طبق نتایج مطالعه آن‌ها، بین شاخص‌های پیاده‌مداری و توسعه گردشگری پیاده شهری رابطه مستقیم و مثبت وجود دارد. شاخص‌های امنیت، دسترسی، پویایی و جذابیت، بیش‌ترین تأثیر را داشته‌اند و پیوستگی، تنوع کاربری و وراحتی به ترتیب کم‌ترین تأثیر را بر توسعه گردشگری شهری در خرم‌آباد داشته‌اند.

برام ویل (۱۹۹۷)^۲، تأثیر یک رویداد ورزشی بزرگ به عنوان یک استراتژی توسعه گردشگری پایدار در شهر شفیلد انگلستان را مورد مطالعه قرار داد. او در تحقیق خود به ارتباط اثرات رویدادهای بزرگ ورزشی (سرمایه‌گذاری بازی‌های جهانی دانشجویی) در

ترویج سرمایه‌گذاری و توسعه گردشگری پایدار شهری پرداخت و برنامه‌های راهبردی مورد نیاز جهت راه‌اندازی بازی‌ها و بازسازی آن‌ها در داخل چشم‌انداز توسعه یکپارچه پایدار، را پیشنهاد داد. هریل^۵ (۲۰۰۴)، در تحقیقی با عنوان «نگرش ساکنان نسبت به توسعه گردشگری: با پیامدهای برنامه‌ریزی گردشگری» به بررسی نگرش ساکنان نسبت به گردشگری در ارتباط با عوامل اجتماعی و اقتصادی، عوامل مکانی، وابستگی اقتصادی و تیپ‌شناسی ساکنان جامعه با نگرش ساکنان به توسعه گردشگری و دیدگاه دلبستگی به جامعه و تئوری مدل رشد را مورد سنجش قطعی قرار داد. بررسی او نشان داد که برای شروع فرآیند توسعه گردشگری شهری، مشارکت شهروندان در ارتباط با مسائل مربوط به گردشگری و شناسایی مردم موافق یا مخالف با برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری در جوامع خود را فراهم کرده‌اند.

کاستلانی و ساللا^۶ (۲۰۰۸)، شاخص عملکرد پایدار برای توسعه سیاست گردشگری را مورد مطالعه قرار داد. او دریافت که توسعه سیاست‌های گردشگری پایدار می‌تواند روشی مفید برای تشویق اشکال جدید کسب و کار، افزایش اشتغال و ارتقاء حفاظت از مناظر باشد. همچنین استفاده از منشور اروپا برای جهانگردی پایدار در مناطق حفاظت شده، یک روش مرجع برای توسعه محلی و امکان مشارکت ذینفعان محلی در تعریف سیاست پایداری است و در بسیاری از موارد، شاخص‌های پایداری یکپارچه در یک فرآیند مشارکتی توسعه می‌یابند. او نتیجه گرفت که استفاده از شاخص‌های پایداری برای اندازه‌گیری رفاه و توسعه در مقیاس محلی برای ارزیابی تأثیرات کوتاه‌مدت و بلندمدت استراتژی‌های توسعه یافته از طریق فرآیند مشارکت منشور اروپا یک راهکار استراتژیک است.

محدوده مورد مطالعه

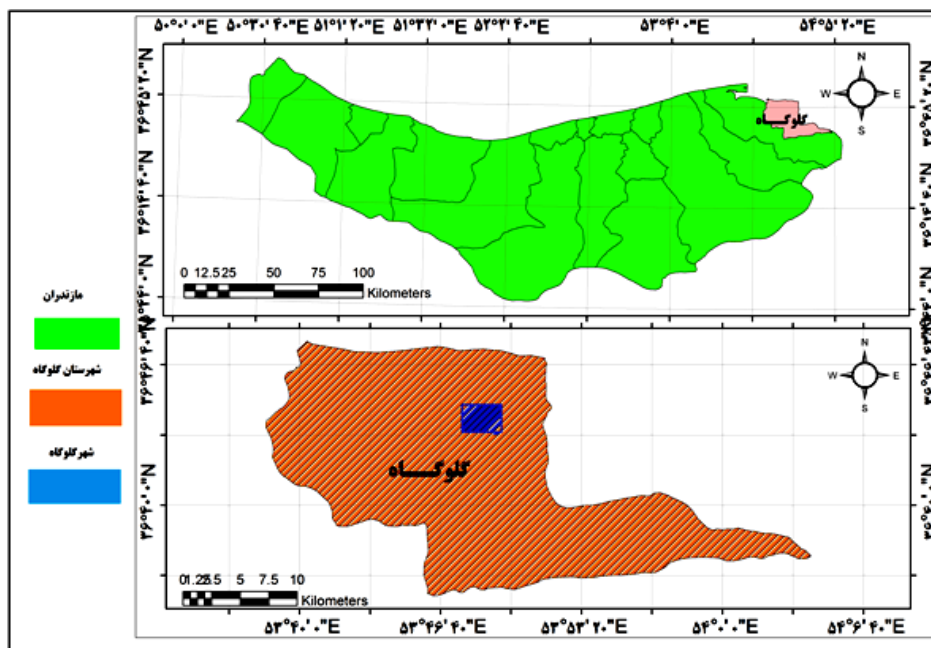
شهر گلوگاه در شرق استان مازندران واقع شده و شهر گلوگاه با جمعیت ۴۰۰۷۸ نفر، مرکز آن می‌باشد. از شمال به خلیج گرگان، از جنوب به جنگل و رشته کوه البرز از غرب به شهرستان بهشهر و از شرق به جرکلباد محدود می‌شود.

در تقسیمات کشوری این شهرستان دارای دو بخش به نام‌های بخش مرکزی (گلوگاه) با دو دهستان توسکا چشمه و دهستان آزادگان و یک شهر به نام گلوگاه و بخش کلباد با دو دهستان کلباد شرقی و دهستان کلباد غربی می‌باشد.

شکل ۳، موقعیت محدوده مورد مطالعه را بر روی نقشه نشان می‌دهد که از سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، دریافت شده است.

5. Harrill
6. Castellani and Sala

2. Bramwell

شکل ۳. نقشه موقعیت شهر گلوگاه در استان مازندران و شهرستان گلوگاه

بخش، سناریوهای رشد و توسعه گردشگری شهری در شهر گلوگاه، ارائه گردیده است.

الف: گردشگران

اثرات ساختار اقتصادی توسعه پایدار گردشگری شهری
 درآزمون تی یک‌طرفه تأثیر ساختار اقتصادی بر توسعه پایدار، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۱۸/۳ به‌دست آمد. بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی بر توسعه پایدار معنادار است. میانگین به‌دست آمده بالاتر از میانگین مفروض، به این معنا می‌باشد که توجه به بهبود وضعیت ساختار اقتصادی در رسیدن به توسعه پایدار مؤثر می‌باشد. اطلاعات دقیق‌تر در جدول ۱، ارائه شده است.

جدول ۱. نتایج آزمون تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری شهر گلوگاه از نگاه گردشگران

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۵۳/۲۲۹	۱۸	۱۸/۳۰	۳/۴۳۹	۰/۳۴۳	۰/۰۰۰

بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی بر توسعه پایدار معنادار بوده و با توجه به این که میانگین به‌دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد. به این معنا که توجه به ساختار اجتماعی فرهنگی در رسیدن به توسعه پایدار شهر گلوگاه مؤثر می‌باشد (جدول ۲).

جدول ۲. نتایج آزمون تأثیر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه از نگاه گردشگران

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۴۰/۴۵۷	۲۱	۲۱/۴۵	۴/۲۱۳	۰/۴۲۱	۰/۰۰۰

روش انجام پژوهش

پژوهش حاضر، از نوع تحقیقات کاربردی با روش توصیفی - تحلیلی بوده است. جامعه آماری شامل خانوارهای شهرستان گلوگاه، مدیران و گردشگران بودند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۶۰ نفر تعیین گردید. در انتخاب نمونه‌های تحقیق، از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم نمونه استفاده شد. داده‌های تحقیق از طریق پرسشنامه محقق ساخته براساس مقیاس لیکرت جمع‌آوری گردید. پایایی ابزار با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ، با ضریب ۰/۸۷ مورد تأیید قرار گرفت.

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق در دو بخش گردشگران و جامعه میزبان و یک

اثرات ساختارهای اجتماعی، فرهنگی در توسعه پایدار گردشگری شهری

درآزمون تی یک‌طرفه تأثیر ساختار اجتماعی فرهنگی بر توسعه پایدار، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۲۱/۴۵ به‌دست آمد.

اثرات ساختار محیطی در توسعه پایدار گردشگری شهری

به دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد و توجه به ساختار محیطی در رسیدن به توسعه پایدار مؤثر می‌باشد. اطلاعات بیش‌تر در جدول ۴، ارائه گردیده است.

در آزمون تی یک طرفه تأثیر ساختار محیطی بر توسعه پایدار، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۱۵/۰۶ به دست آمد. بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی بر توسعه پایدار معنادار بوده و با توجه به میانگین

جدول ۳. نتایج آزمون تأثیر ساختار محیطی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه از نگاه گردشگران

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۵۱/۳۸۷	۱۵	۱۵/۰۶	۲/۱۵۲	۰/۲۱۵	۰/۰۰۰

اثرات ساختار نهادی در توسعه پایدار گردشگری شهری

می‌شود که اهمیت دادن به ساختار نهادی در رسیدن به توسعه پایدار مؤثر می‌باشد (جدول ۴).

در آزمون تی یک طرفه تأثیر ساختار نهادی بر توسعه پایدار، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۱۶/۲۴ به دست آمد. با توجه به این که میانگین به دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد، مشخص

جدول ۴. نتایج آزمون تأثیر ساختار نهادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه از نگاه گردشگران

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۶۵/۰۹۷	۱۵	۱۶/۲۴	۲/۰۳۴	۰/۲۰۳	۰/۰۰۰

(ب) جامعه میزبان**اثرات ساختار اقتصادی در توسعه پایدار گردشگری شهری**

گردشگری شهری معنادار بوده و با توجه به این که میانگین به دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد، پس توجه به ساختار اقتصادی در رسیدن به توسعه پایدار گردشگری شهری مؤثر است جدول ۵، اطلاعات دقیق‌تر را ارائه داده است.

در آزمون تی یک طرفه تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۵۴/۱۴ به دست آمد. به این معنا تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار، پایدار

جدول ۵. نتایج آزمون تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه در نظر ساکنان جامعه میزبان

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۱۴۵/۳۳	۴۵	۵۴/۱۴	۶/۷۷۸	۰/۳۵۲	۰/۰۰۰

توسعه پایدار گردشگری شهری معنادار بوده و با توجه به میانگین به دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد، توجه به ساختار اجتماعی - فرهنگی در رسیدن به توسعه پایدار گردشگری شهری مؤثر می‌باشد (جدول ۶).

اثرات ساختارهای اجتماعی، فرهنگی در توسعه پایدار گردشگری شهری

در آزمون تی یک طرفه تأثیر ساختار اجتماعی - فرهنگی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۵۸/۱۰ به دست آمد. بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و

جدول ۶. نتایج آزمون تأثیر ساختارهای اجتماعی، فرهنگی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه در نظر ساکنان جامعه میزبان

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۱۱۷/۸۶	۵۱	۵۸/۱۰	۸/۵۸۸	۰/۴۶۷	۰/۰۰۰

گردشگری شهری معنادار می‌باشد. میانگین به‌دست آمده، بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد و این نشان می‌دهد که توجه به ساختار محیطی در رسیدن به توسعه پایدار گردشگری شهری مؤثر می‌باشد. اطلاعات بیش‌تر در جدول ۷، ارائه گردیده است.

اثرات ساختار محیطی در توسعه پایدار گردشگری شهری
در آزمون تی یک‌طرفه تأثیر ساختار محیطی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۳۴/۰۰ به‌دست آمد. بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار

جدول ۷. نتایج آزمون تأثیر ساختار محیطی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه در نظر ساکنان جامعه میزبان

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۱۰۹/۰۴۵	۳۳	۳۴/۰۰	۵/۴۷۴	۰/۲۸۴	۰/۰۰۰

رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری معنادار است. با توجه به این که میانگین به‌دست آمده بالاتر از میانگین مفروض می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که توجه به ساختار نهادی در رسیدن به توسعه پایدار گردشگری شهری مؤثر می‌باشد (جدول ۸).

اثرات ساختار نهادی در توسعه پایدار گردشگری شهری

در آزمون تی یک‌طرفه تأثیر ساختار نهادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، سطح معناداری ۰/۰۰۰ و میانگین ۳۳/۳۶ به‌دست آمد. بنابراین تأثیر ساختار اقتصادی در

جدول ۸. نتایج آزمون تأثیر ساختار نهادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، شهر گلوگاه در نظر ساکنان جامعه میزبان

مقدار تی	ارزش تی	میانگین	انحراف معیار	خطای استاندارد از میانگین	سطح معناداری
۱۲۲/۹۴	۳۳	۳۳/۳۶	۴/۷۵۶	۰/۲۴۷	۰/۰۰۰

از میان عوامل مطرح شده، در جدول‌های ۹ و ۱۰، ۳۱ عامل کلیدی در سه سطح محلی، منطقه‌ای و ملی و بین‌المللی شناسایی شدند. این عوامل به صورت مستقیم و غیرمستقیم از میزان تأثیرگذاری بیش‌تری در رابطه با توسعه گردشگری شهری، شهر گلوگاه برخوردار هستند و عبارتند از:

۱. سطح بین‌المللی
  - روابط تیره سیاسی ایران با کشورهای غربی؛
  - تعامل ناکارآمد ایران با سازمان‌های بین‌المللی گردشگری؛
  - انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن.
۲. سطح ملی و منطقه‌ای
  - نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز بیست ساله؛
  - وابستگی به درآمد نفتی؛
  - دیدگاه سیاسی و دینی ایدئولوژیک نسبت به سیاست‌گذاری گردشگری؛
  - سیاست‌گذاری‌ها و برنامه‌های دولتی از جمله طرح‌های جامع گردشگری؛
  - ناکارآمدی ساختار سازمانی گردشگری کشور.
۳. سطح محلی
  - نبود کارکنان آموزش دیده در بخش گردشگری منطقه؛
  - کمبود زیرساخت.

تدوین سناریوهای توسعه گردشگری شهری در شهر گلوگاه
ساخت سناریوهای توسعه گردشگری شهر گلوگاه در ۷ مرحله اصلی انجام می‌گیرد که این مراحل به شرح زیر هستند:

- مشخص کردن موضوع اصلی سناریو
- مشخص کردن فاکتورهای کلیدی
- مشخص کردن نیروهای پیش‌ران
- مشخص کردن میزان عدم قطعیت مهم‌ترین نیروهای پیش‌ران و کلیدی
- شناسایی و تعیین منطق سناریو
- داستان‌سرایی (تدوین سناریو)
- اولویت‌بندی سناریوها

با توجه به اطلاعات جدول ۹، عوامل احتکار و بورس بازی زمین، ضعف و ناکارآمدی ساختار سازمانی گردشگری استان، کمبود فضاهای گردشگری عمومی و خدمات گردشگری نسبت به شهرهای اطراف (توریسم-گریزی)، عدم وجود خدمات متناسب با توان شهر و شهرستان، بالاترین امتیاز تأثیرپذیری و عوامل وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری، نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله (گردشگری مذهبی)، روابط تیره سیاسی میان ایران و کشورهای غربی، تعامل ناکارآمد ایران با سازمان‌های بین‌المللی گردشگری، بالاترین امتیاز را از نظر میزان تأثیرگذاری بر توسعه گردشگری شهری در شهر گلوگاه، کسب کرده‌اند.

جدول ۹. امتیاز میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل کلیدی با استفاده از نرم افزار میک مک

شماره	عوامل	امتیاز تأثیرگذاری	امتیاز تأثیرپذیری
۱	احتکار و بورس بازی زمین	۴۶	۶۹
۲	همجواری با دریای خزر و بهره مندی از ساحل مناسب	۵۰	۵۳
۳	قرارگیری شهر در مسیر آزادراه شمال و جاده های کناری	۴۹	۵۸
۴	گرایش منطقه به سرمایه گذاری در بخش گردشگری	۵۰	۵۱
۵	کمبود فضاهای گردشگری عمومی و خدمات گردشگری نسبت به شهرهای اطراف (توریسم گریزی)	۵۴	۶۲
۶	عدم وجود خدمات متناسب با توان شهر و شهرستان	۵۴	۶۱
۷	فصلی بودن حضور توریست در منطقه	۴۹	۵۸
۸	تخریب و زیر ساخت و ساز بردن اراضی زراعی با ارزش و سرسبز داخل و پیرامون شهرها	۴۹	۶۰
۹	عدم وجود کاربری های گردشگری متناسب با نیاز منطقه	۵۳	۵۸
۱۰	ضعف بازاریابی و تبلیغات جاذبه های گردشگری	۵۹	۴۸
۱۱	عدم آگاهی جامعه محلی از منافع گردشگری	۴۹	۵۰
۱۲	عدم مشارکت جامعه محلی در توسعه گردشگری	۵۲	۵۵
۱۳	مهاجرت های روستا - شهری	۴۴	۶۰
۱۴	خشکسالی و مخاطرات طبیعی	۴۲	۵۸
۱۵	رونق بخش گردشگری شهرستان	۴۴	۵۹
۱۶	ضعف و ناکارآمدی ساختار سازمانی گردشگری استان	۵۷	۶۴
۱۷	نبود کارکنان آموزش دیده در بخش گردشگری منطقه	۶۱	۵۸
۱۸	بهبود شبکه راه های ارتباطی استان	۵۰	۵۶
۱۹	گسترش گردشگری هدایت نشده	۳۷	۵۴
۲۰	افزایش سرمایه گذاری ها در مرکز شهرستان	۳۹	۵۴
۲۱	کمبود زیرساخت های لازم در سطح شهرستان و استان	۶۵	۵۶
۲۲	دسترسی به شبکه ریلی	۵۶	۵۸
۲۳	سیاست گذاری ها و برنامه های دولتی از جمله طرح های جامع گردشگری	۷۲	۵۳
۲۴	ناکارآمدی ساختار سازمانی گردشگری کشور	۷۱	۵۲
۲۵	دیدگاه سیاسی و دینی ایدئولوژیک نسبت به سیاست گذاری گردشگری	۷۳	۵۱
۲۶	وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری	۷۶	۵۷
۲۷	نگاه ارزشی و جهت دار به گردشگری در سند چشم انداز ۲۰ ساله (گردشگری مذهبی)	۷۹	۵۶
۲۸	روابط تیره سیاسی میان ایران و کشورهای غربی	۷۸	۵۱
۲۹	تعامل ناکارآمد ایران با سازمان های بین المللی گردشگری	۷۶	۴۸
۳۰	انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن	۷۲	۴۸
۳۱	عدم امنیت در خاورمیانه و جنگ و درگیری منطقه ای	۱۸	۴۸
	مجموع	۱۷۲۴	۱۷۲۴

جدول ۱۰. نتایج رتبه‌بندی عوامل کلیدی تأثیرگذار و تأثیرپذیر در رابطه با توسعه گردشگری شهر گلوگاه

رتبه	عامل	تأثیر مستقیم	عامل	تأثیرپذیری مستقیم	عامل	تأثیر غیر مستقیم	عامل	تأثیرپذیری غیر مستقیم
۱	چشم انداز	۴۵۸	احتکار	۴۰۰	چشم انداز	۴۵۱	احتکار	۳۹۸
۲	روابط سیاسی	۴۵۲	ناکارآمدی	۳۷۱	روابط سیاسی	۴۵۱	ناکارآمدی	۳۷۳
۳	نفت	۴۴۰	کمبود	۳۵۹	تعامل	۴۳۹	کمبود	۳۵۸
۴	تعامل	۴۴۰	خدمات	۳۵۳	نفت	۴۳۳	خدمات	۳۵۱
۵	ایدئولوژی	۴۲۳	تخریب	۳۴۳	ایدئولوژی	۴۱۷	تخریب	۳۴۷
۶	طرح‌های جامع	۴۱۷	مهاجرت	۳۴۸	ساختار ساز	۳۹۹	مهاجرت	۳۴۶
۷	انزوا	۴۱۷	رونق	۳۴۲	انزوا	۳۹۸	رونق	۳۴۱
۸	ساختار ساز	۴۱۱	آزادراه شم	۳۳۶	طرح‌های جام	۳۹۶	کارکنان	۳۳۸
۹	زیرساخت	۳۷۷	فصلی	۳۳۶	زیرساخت	۳۶۶	فصلی	۳۵۵
۱۰	کارکنان	۳۵۳	گردشگری	۳۳۶	کارکنان	۳۵۱	مخاطرات	۳۳۴
۱۱	بازاریابی	۳۴۲	مخاطرات	۳۳۶	بازاریابی	۳۳۹	گردشگری	۳۳۴
۱۲	ناکارآمدی	۳۳۰	کارکنان	۳۶	ناکارآمدی	۳۳۵	شبکه ریلی	۳۳۳
۱۳	شبکه ریلی	۳۲۴	شبکه ریلی	۳۳۶	شبکه ریلی	۳۲۰	آزادراه	۳۳۳
۱۴	کمبود	۳۱۳	نفت	۳۳۰	کمبود	۳۲۰	نفت	۳۳۳
۱۵	خدمات	۳۱۳	شبکه راه	۳۲۴	خدمات	۳۲۰	زیرساخت	۳۲۷
۱۶	گردشگری	۳۰۷	زیرساخت	۳۲۴	گردشگری	۳۱۰	چشم انداز	۳۲۴
۱۷	عدم مشارکت	۳۰۱	چشم انداز	۳۲۴	عدم مشارکت	۳۰۳	شبکه راه	۳۲۲
۱۸	همجواری	۲۹۰	عدم مشارکت	۳۱۹	سرمایه گذار	۲۹۹	عدم مشارکت	۳۱۸
۱۹	سرمایه گذار	۲۹۰	هدایت نشده	۳۱۳	همجواری	۲۹۵	شهرستان	۳۱۴
۲۰	شبکه راه	۲۹۰	شهرستان	۳۱۳	فصلی	۲۹۲	هدایت نشده	۳۱۱
۲۱	آزادراه	۲۸۴	همجواری	۳۰۷	تخریب	۲۹۲	طرح‌های جامع	۳۰۹
۲۲	فصلی	۲۸۴	طرح‌های جامع	۳۰۷	آزادراه	۲۹۱	همجواری	۳۰۸
۲۳	تخریب	۲۸۴	ساختار ساز	۳۰۱	عدم آگاهی	۲۸۷	ساختار سازمانی	۳۰۵
۲۴	عدم آگاهی	۲۸۴	سرمایه گذار	۲۹۵	شبکه راه	۲۸۶	ایدئولوژی	۳۰۱
۲۵	احتکار	۲۶۶	ایدئولوژی	۲۹۵	احتکار	۲۷۵	روابط سیاسی	۲۹۶
۲۶	مهاجرت	۲۵۵	روابط سیاسی	۲۹۵	مهاجرت	۲۶۱	سرمایه گذار	۲۹۵
۲۷	رونق	۲۵۵	عدم آگاهی	۲۹۰	رونق	۲۵۹	عدم آگاهی	۲۸۶
۲۸	مخاطرات	۲۴۳	بازاریابی	۲۷۸	مخاطرات	۲۴۴	انزوا	۲۸۰
۲۹	شهرستان	۲۲۶	تعامل	۲۷۸	شهرستان	۲۳۱	تعامل	۲۷۹
۳۰	هدایت نشده	۲۱۴	انزوا	۲۷۸	هدایت نشده	۲۱۵	امنیت	۲۷۸
۳۱	امنیت	۱۰۴	امنیت	۲۷۸	امنیت	۱۰۹	بازاریابی	۲۷۸

اول) درجه اهمیت برای موفقیت موضوع یا تصمیم اصلی که در گام اول شناسایی شده است؛
دوم) درجه عدم قطعیت احاطه کننده آن عوامل و روندها.

طبقه‌بندی مهم‌ترین عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران براساس تأثیر و عدم قطعیت
این مرحله شامل طبقه‌بندی عوامل کلیدی و روندهای پیش‌ران براساس دو معیار است:

عدم قطعیت (میزان پیش‌بینی ناپذیر بودن تحولات و نتایج آینده)

در این مرحله با استفاده از ماتریس تأثیر و عدم قطعیت مهم‌ترین نیروهای پیش‌رانی را مشخص خواهیم کرد که هم از میزان تأثیرگذاری بالایی برخوردار باشند و هم درجه عدم قطعیت آن‌ها نیز بالا باشد. برای این کار با تهیه پرسشنامه و استفاده از نظر کارشناسان و متخصصین برنامه‌ریزی و مدیریت گردشگری میزان و درجه تأثیر و عدم قطعیت مهم‌ترین عوامل کلیدی و نیروهای پیش‌ران مشخص شد.

یافته‌ها، نشان دادند که عوامل سیاسی (نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن)، شرایط اقتصادی (وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری) و کمبود زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان به‌عنوان مهم‌ترین نیروهای پیش‌ران در وضعیت آینده گردشگری شهر گلوگاه نقش مؤثرتری دارند. در جدول ۱۱، میزان عدم قطعیت و سطح تأثیر هر یک از عوامل نشان داده شده است.

جدول ۱۱. میزان عدم قطعیت و سطح تأثیر عوامل کلیدی و پیش‌ران‌ها

پایین	متوسط	بالا
<p>۱. نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز بیست ساله</p> <p>۲. وابستگی به درآمد نفتی</p> <p>۳. دیدگاه سیاسی و دینی ایدئولوژیک نسبت به سیاست‌گذاری گردشگری</p>	<p>۱. روابط تیره سیاسی ایران با کشورهای غربی</p> <p>۲. تامل ناکارآمد ایران با سازمان‌های بین‌المللی گردشگری</p> <p>۳. انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن</p>	<p>میزان عدم قطعیت</p>
	<p>۱. سیاست‌گذاری‌های برنامه‌های دولتی از جمله طرح‌های جامع گردشگری</p> <p>۲. ناکارآمدی ساختار سازمانی گردشگری کشور</p> <p>۳. کمبود زیرساخت</p>	
		<p>۱. نبود کارکنان آموزش دیده در بخش گردشگری منطقه</p>

سطح کلان تحت تأثیر قرار می‌دهند و رفتار متفاوت این نیروها در آینده باعث خواهد شد که توسعه گردشگری شهری، شهر گلوگاه به شکل‌های گوناگون و متفاوتی از رشد مواجه شود.

جدول ۱۲، وضعیت نیروهای پیش‌ران در قالب سناریوهای مشخص شده در جدول ۱۱ را نشان می‌دهد. این نیروها، نیروهایی هستند که عوامل کلیدی را در توسعه گردشگری شهر گلوگاه در

جدول ۱۲. وضعیت نیروهای پیش‌ران در سه سناریو متفاوت

سناریو			نیروهای پیش‌ران
سناریو ۳	سناریو ۲	سناریو ۱	
شدت یافتن نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله	کاهش یافتن نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در حد متوسط	از بین رفتن نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری	نگاه ارزشی و جهت‌دار به گردشگری در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله
انزوای بیش‌تر ایران در فرآیند جهانی شدن	فراهم شدن زمینه ارتباطات جهانی	بهبود روابط و موقعیت ایران در فرآیند جهانی شدن	انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن
افزایش وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری	کم‌تر شدن وابستگی رانتهی و افزایش سهم گردشگری در اقتصاد	عدم وابستگی رانتهی و افزایش سهم گردشگری در اقتصاد	وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری
کمبود زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان و عدم رسیدگی به بهبود آن	تلاش در راستای تأمین متوسط زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان	تأمین بهینه زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان	کمبود زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان

سیاسی در منطقه می‌باشند به همان روند گذشته و حال به صورت غیر متعادل در سطح ناحیه و شهرستان بر عوامل کلیدی همچون جمعیت، مهاجرت‌های روستا - شهری، بازار زمین، مدیریت گردشگری و دیگر عوامل تأثیر می‌گذارند. در صورت تداوم شرایط فعلی، مدیریت گردشگری با مشکل روبه‌رو خواهد شد و به صورت ارگانیک و بدون برنامه توسعه خواهد یافت. در این سناریو گردشگری شهرگلوگاه به صورت روال حاضر توسعه می‌یابد و تغییر چندانی در رویکرد نسبت به گردشگری شهری رخ نمی‌دهد.

سناریوی سوم: توسعه گردشگری شهری به صورت

لجام گسیخته و پراکنده

این سناریو بدترین حالت پیش‌بینی شده برای توسعه گردشگری شهرگلوگاه خواهد بود که به تبع شرایط و رویدادها در سطح ملی، منطقه‌ای روال عادی خود را از دست داده و زمینه توسعه گردشگری به حداقل خود می‌رسد.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از مطالعه حاضر، تحلیل ساختارهای اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، محیطی و نهادی در رشد و توسعه گردشگری شهری گلوگاه بوده است که به روش پیمایش اجرا گردید. شهر گلوگاه، از جمله فضاهای جغرافیایی است که با وجود توان‌های بالقوه زیاد دارای توسعه‌ای ناهمگون می‌باشد. مدیریت و برنامه‌ریزی راهبردی رشد و توسعه گردشگری شهر گلوگاه در درازمدت نیازمند رویکردی نوین است که برنامه‌ریزی سناریو یکی از ابزارها و روش‌های جدید در برنامه‌ریزی راهبردی است که در برنامه‌ریزی‌های بلندمدت و در شرایط عدم قطعیت کارایی بیش‌تری دارد. نتایج تحقیق، به ترتیب از بررسی تأثیر ساختار اقتصادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، اثرات ساختارهای اجتماعی، فرهنگی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، اثرات ساختار محیطی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری، اثرات ساختار نهادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری با میانگین واقعی ۱۸/۳۰، ۲۱/۴۵، ۱۴/۰۶، ۱۶/۲۴ نشان از اثرگذاری همه متغیرها در رشد و توسعه گردشگری در شهر گلوگاه داشتند. همچنین در این پژوهش معیارهای سنجش توسعه گردشگری در شهر گلوگاه در قالب چهار مؤلفه نهادی، اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و محیطی مورد مطالعه قرار گرفت و امتیاز هر یک از آن‌ها در میزان تأثیری که بر گردشگری محدوده مورد مطالعه داشته‌اند، براساس مقیاس لیکرت سنجیده شد. سپس با استفاده از آزمون تی یک‌طرفه با توجه به زیرمعیارهای موجود اثرگذاری آن‌ها مورد

انتخاب منطق سناریوها

مهم‌ترین نیروهای پیش‌ران در توسعه گردشگری شهرگلوگاه در سطح کلان، عوامل سیاسی (نگاه ارزشی و جهت دار به گردشگری در سند چشم‌انداز ۲۰ ساله، انزوای ایران در فرآیند جهانی شدن)، شرایط اقتصادی (وابستگی به درآمدهای نفتی و عدم احساس نیاز به درآمد گردشگری) و کمبود زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان بودند که در دراز مدت می‌توانند به‌عنوان نیروهای اصلی در چگونگی رشد گردشگری شهر گلوگاه تأثیرگذار باشند. در رابطه با ساخت و تشریح سناریوها دو موضوع اصلی یعنی چگونگی و میزان تأثیرگذاری نیروهای پیش‌ران بر موضوع اصلی سناریو که همان توسعه گردشگری شهر گلوگاه با در نظر گرفتن رفتار متفاوت نیروهای پیش‌ران در آینده و چگونگی رشد و توسعه گردشگری و الگوهای احتمالی رشد و توسعه گردشگری شهری در این شهر، در نظر گرفته شد.

سناریوی اول: توسعه گردشگری شهری هماهنگ با

معیارهای توسعه پایدار

تا اواخر دهه ۱۹۷۰ در بسیاری از مناطق و کشورها، گردشگری به‌عنوان یک فعالیت طلایی بدون دود، فعالیتی که منافع بیش‌تری را با منابع مالی کم‌تر به‌دست می‌آورد و در طول یک دوره کوتاه مدت خطرات ناچیزی برای جامعه انسانی و طبیعت به وجود می‌آورد، مطرح بود. بعدها فعالیت گردشگری و دولت‌ها به چالش کشیده شدند و به منظور بازساخت چارچوب معمول توسعه گردشگری به شکلی که الزامات و استانداردهای جدید طرفداران محیط زیست و پایداری یک سطح بهینه از منافع اقتصادی اجتماعی را تأمین کند، تحت فشار قرار گرفتند و پارادایم سنتی توسعه به سمت توسعه گردشگری پایدار تغییر جهت داد. این نوع توسعه راهی جدید برای حوزه‌های در حال توسعه فراهم می‌کند که ارتباطی هم‌پیوند میان گردشگری و محیط فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی احاطه‌کننده آن برقرار می‌کند. در این سناریو نیروهای پیش‌ران در توسعه گردشگری شهری، شهرگلوگاه بر عوامل کلیدی در سطح محلی و محدوده شهر و شهرستان تأثیر می‌گذارند و سیاست‌های توسعه گردشگری در راستای اهداف پایداری محیط زیستی تدوین می‌گردد و از رشد لجام گسیخته و تخریب زمین‌های کشاورزی و باغات پیرامون شهر جلوگیری می‌شود.

سناریوی دوم: توسعه گردشگری شهری با همان روند کنونی

در این سناریو نیروهای پیش‌ران که شامل شرایط اقتصادی و در این سناریو نیروهای پیش‌ران که شامل شرایط اقتصادی و تصمیمات

جهت‌دار به گردشگری، بهبود روابط و موقعیت ایران در فرآیند جهانی شدن، عدم وابستگی به رانت و افزایش سهم گردشگری در اقتصاد و تأمین زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان و استان زمینه‌ساز دست‌یابی به سناریوی اول خواهند بود که در برنامه‌ریزی گردشگری پایدار گلوگاه باید مدنظر قرار گیرند. نتایج مطالعات پیشین و رویکردهای توسعه پایدار گردشگری نیز نشان داده‌اند که یک شهر سالم و توسعه‌یافته با فراهم نمودن ساختارهای لازم، می‌تواند زمینه جذب بهتر و بیش‌تر گردشگر و بهره‌مندی از مزایای اقتصادی آن‌را فراهم نماید.

راهکارها

- ✓ تأمین بهینه زیرساخت‌های لازم در سطح شهرستان گلوگاه؛
- ✓ ساماندهی و بالا بردن سطح کیفی تسهیلات کالبدی؛
- ✓ جلوگیری از رشد لجام گسیخته در زمین‌های کشاورزی و باغات پیرامون شهر گلوگاه؛
- ✓ جلوگیری تخریب اراضی زراعی با ارزش و سرسبز داخل و پیرامون شهر گلوگاه؛
- ✓ جلوگیری از توسعه فیزیکی ناموزون شهر و تخریب جاذبه‌های اکوتوریستی شهر و تهدیدات زیست‌محیطی؛
- ✓ تهیه و پخش برنامه‌های اطلاع‌رسانی جهانگردی در معرفی منطقه به گردشگران؛
- ✓ شناسایی و حفظ و معرفی گونه‌های گیاهی و جانوری متنوع شهرستان و جذب گردشگران علاقه‌مند در این زمینه؛
- ✓ توسعه فعالیت‌های گردشگری فرهنگی و تاریخی، به دلیل وجود جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی فراوان در منطقه؛
- ✓ تقویت شبکه‌های درون منطقه‌ای با تأکید بر راه‌های روستایی و برقراری ارتباطات لازم بین سطوح خدماتی مختلف.

سنجش قرار گرفت و در نهایت سناریوهای توسعه گردشگری گلوگاه با توجه به وضعیت بهینه، ادامه وضع موجود و شرایط بحرانی و بدتر شدن شرایط ارائه گردید.

یافته‌های پژوهش در بخش گردشگران و جامعه میزبان نشان داد که ابعاد چهارگانه مورد بررسی در پژوهش در ارتباط با توسعه پایدار گردشگری رابطه معناداری دارند و اثرات ساختار اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و نهادی در رشد و توسعه پایدار گردشگری شهری تاثیرگذار می‌باشد.

در نهایت با استفاده از خروجی‌های مدل میک مک، سناریوهای توسعه گردشگری گلوگاه شامل «توسعه گردشگری شهری با همان روند کنونی، توسعه گردشگری شهری هماهنگ با معیارهای توسعه پایدار و توسعه گردشگری شهری با همان روند کنونی» ارائه گردید.

در سناریوی اول، راهی جدید برای حوزه‌های در حال توسعه فراهم می‌گردد که ارتباطی هم‌پیوند میان گردشگری و محیط فیزیکی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی احاطه کننده آن برقرار می‌کند. در این سناریو نیروهای پیشران در توسعه گردشگری شهر گلوگاه بر عوامل کالبدی در سطح محلی و محدوده شهر و شهرستان تأثیر می‌گذارند و سیاست‌های توسعه گردشگری در راستای اهداف پایداری محیط زیستی تدوین خواهد شد و از رشد لجام گسیخته در زمین‌های کشاورزی و باغات پیرامون شهر و تخریب آن‌ها جلوگیری به عمل می‌آید.

سناریوی دوم، توسعه گردشگری شهری با همان روند کنونی است که در آن، گردشگری شهر گلوگاه با روال فعلی توسعه می‌یابد و تغییر چندانی در وضعیت توسعه گردشگری شهری رخ نمی‌دهد.

سناریوی سوم توسعه گردشگری شهری به صورت لجام گسیخته و پراکنده است که بدترین حالت پیش‌بینی شده برای توسعه گردشگری شهر گلوگاه خواهد بود. در این زمینه توسعه گردشگری به حداقل خود می‌رسد. بنابراین برای دست یافتن به توسعه گردشگری پایدار، باید شرایط برای ارتقای وضعیت در راستای پیشبرد سناریوی اول باشد و کنار گذاشتن نگاه ارزشی و

منابع

- ابراهیم‌زاده، عیسی، ملکی، گل‌افزین، فرهادی‌نژاد، حسین (۱۳۹۳)، *برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار در ناحیه خرم‌آباد*، مجله جغرافیا و آمایش شهری، شماره ۱۴: ۱-۲۴.
- احمدی، منیژه (۱۳۹۷)، *تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری فرهنگی و اثرات آن در پایداری اقتصادی نواحی روستایی استان زنجان*، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، دوره هشتم، شماره ۲۹: ۹۲-۷۹.
- اکبری‌ان رونی‌زی، سعیدرضا، رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۴)، *توسعه پایدار گردشگری از مفهوم تا عمل*، انتشارات دانشگاه شیراز.
- باقری، وحیده، برق‌لامع، هادی (۱۳۹۶)، *تحلیل توان، قابلیت و جذابیت فضاهای تجاری اقامتی در راستای توسعه صنعت گردشگری شهری مطالعه موردی مجموعه تجاری اقامتی امید شهر مشهد*، فصلنامه جغرافیه، دوره هفتم، شماره ۴: ۱۰۳-۱۱۴.

- پوراحمد، احمد، قرخلو، مهدی، دربان آستانه، علیرضا، پورقربان، شیوا (۱۳۹۵)، تحلیل ظرفیت‌های گردشگری جزیره هرمز با تأکید بر کاربری دانشگاهی، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال ۷، شماره ۱: ۹۵-۱۱۳.
- پورمهدی، مهدی (۱۳۹۶)، امکان‌سنجی توسعه گردشگری در بافت تاریخی تبریز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور پاکدشت.
- تقوایی، مسعود، صفراآبادی، اعظم (۱۳۹۰)، نقش مدیریت شهری در دستیابی به توسعه پایدار گردشگری شهری (مطالعه موردی شهر کرمانشاه)، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، شماره ۴: ۳۵-۵۲.
- حمزه، فرهاد، معینی، جواد، مرتضایی، زینب (۱۳۹۶)، بررسی و تجزیه و تحلیل طراحی و باز طراحی مبلمان شهری در راستای زیباسازی شهری در ابعاد مختلف با تأکید بر توسعه گردشگری و پویایی اقتصادی در آستانار، فصلنامه جغرافیا، دوره هشتم، شماره ۲۹: ۱۲۹-۱۵۲.
- خدائی، حسین و خدائی، حامد (۱۳۹۰)، نقش گردشگری شهری در توسعه پایدار شهرها، همایش گردشگری و توسعه پایدار، همدان.
- خلجانی، فرزاد؛ میرستار صدر موسوی (۱۳۹۳)، بررسی و تحلیل نقش خنثی‌سازی گردشگری شهری در جذب گردشگران با تأکید بر پارک‌های مسافر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، پردیس بین‌المللی لاس.
- رستمی، شهین، سیداسکندر، صیدایی گل‌سفیدی (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی توسعه پایدار گردشگری در شهر کرمانشاه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی توریسم، دانشگاه اصفهان.
- رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، تهران، نشر قومس.
- سلطانی، بهرام (۱۳۸۹)، توسعه پایدار گردشگری، مجله مدیریت جهانگردی، شماره ۱۶: ۲۳-۳۰.
- عزیزی، محمدمهدی (۱۳۸۰)، توسعه شهر پایدار، برداشت تحلیلی از دیدگاه‌های جهانی، صفا، دانشکده هنرهای زیبا، دانشگاه تهران شماره ۳۳: ۲۷-۱۴.
- غنی‌پور نفرشی، مرضیه، یاسوری، مجید (۱۳۹۱)، بررسی تأثیر گردشگری شهری بر اقتصاد شهر: مطالعه موردی شهر لاهیجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه گیلان.
- فنی، زهره، علیزاده طولی، محمد، زحمتکش، زینب (۱۳۹۳)، تأثیرات گردشگری بر توسعه پایدار شهری از نظر ساکنان مورد مطالعه جزیره قشم، فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری دوره نهم، شماره ۲۸: ۳۹-۷۲.
- کاظمی، مهدی (۱۳۹۰)، مدیریت گردشگری، تهران: انتشارات سمت.
- کوهی حبیبی، نازنین و برک‌پور، ناصر (۱۳۹۵)، بررسی عوامل مؤثر بر حمایت جامعه میزبان از توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی شهر اصفهان محله جلفا، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته برنامه‌ریزی شهری دانشگاه اصفهان.
- لهسایی، سیده سرور و میرابی، محمد (۱۳۹۴)، ارزیابی عملکرد شهرداری شیراز در توسعه صنعت گردشگری با رویکرد کارت امتیازی متوازن و با به کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندگانه فازی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهندسی صنایع دانشگاه علم و هنر.
- میرهن قاسم‌آبادی، فاطمه، حسینی، سیدعلی؛ اسکندری نوده، محمد (۱۳۹۶)، سنجش تأثیرگذاری و اجرایی شدن شاخص‌های راهبردی توسعه شهر (CDS) بر توسعه گردشگری شهری، مورد مطالعه: چابکسر، پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، سال ۸، شماره ۱۶: ۶۷-۷۶.
- مرادپور، نبی، تقوی زبروانی، اسماعیل، قربانی، حمید (۱۳۹۶)، بررسی تأثیر شاخص‌های پیاده‌مداری بر توسعه گردشگری پیاده شهری، مطالعه موردی شهر خرم‌آباد، مجله گردشگری شهری، دوره چهارم، شماره ۲: ۹۹-۱۱۲.
- ملکی، ابوظر (۱۳۹۳)، بررسی نقش گردشگری روستایی در توانمندسازی اجتماعی روستایی مطالعه موردی روستای ده‌زیارت شهرستان بوئانات استان فارس، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه محقق اردبیلی.
- مهروی حاجیلو، مسعود، قدیری معصوم، مجتبی، قهرمانی، نسرین (۱۳۹۰)، اثرات گردشگری بر توسعه روستایی با نظرسنجی از روستاییان دره کن و سولقان، فصلنامه روستا و توسعه، شماره ۱۱: ۳۸-۵۹.
- هادیانی، زهره، احدنژاد روشنی، محسن، کاظمی، شمس‌الله (۱۳۹۰)، برنامه‌ریزی راهبردی توسعه گردشگری بر اساس تحلیل SWOT مطالعه موردی شهر شیراز، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دوره ۲۳، شماره ۲: ۲۳-۳۰.

وارثی، حمیدرضا، سیدعلی، موسوی، یونس، غلامی (۱۳۹۰)، *تحلیلی بر وضعیت گردشگری شهرستان نورآباد ممسنی (با تأکید بر طبیعت گردی)*، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۱۰۱: ۴۹-۷۸.

- Bramwell, Bill (1997), *Remove from marked Records a sport mega-event as a sustainable tourism development strategy*, Tourism Recreation Research. Vol. 22, No. 2: 13-19.
- Castellani, V. Sala, S. (2010), *Sustainable performance index for tourism policy development*, Tourism Management, No.31: 871 - 880.
- Dogru, T. Bulut, U. (2018), *Is tourism an engine for economic recovery? Theory and empirical evidence*, Tourism Management, No. 67: 425-434.
- Harrill, Rich (2004), *Residents' Attitudes toward Tourism Development: A Literature Review with Implications for Tourism Planning*, Journal of Planning Literature, Vol. 18, No. 1: 251-266.
- Fan, D. X. Liu, A. Qiu, R. T. (2019), *Revisiting the relationship between host attitudes and tourism development: A utility maximization approach*, Tourism Economics, No. 25(2): 1-43.
- Kevin, L. Jie, L. Mark, W. Cong, L. Shuzhuo, L. Ying, L. (2019), *A Comparative Analysis of Participating and NonParticipating Households in ProPoor Tourism in Southern Shaanxi, China*, Tourism Planning & Development, No. 16: 318-333.
- Lee, T. H. Jan, F. H. (2019), *Can community based tourism contribute to sustainable development? Evidence from residents' perceptions of the sustainability*, Tourism Management Journal, No. 70: 368-380.
- Matthew, O. A. Ede, Ch. Osabohien, O. Ejemeyovwi, J. Ayanda, T. Okunbor, j. (2018), *Interaction Effect of Tourism and Foreign Exchange Earnings on Economic Growth in Nigeria*, Global Business Review, No.1:1-16.
- Mirtaghian Rudsari, Mohammad (2019), *Pathology of Application of Structural Equations Modeling in Iranian Tourism Researches*, Journal of Tourism and Development, No.8 (3): 124-146.
- Olya, G.T. Khaksar Shahmirzdi, E. Alipour, H. (2017), *Protourism and antitourism community groups at a world heritage site in Turkey*, Current Issues in Tourism, No. 22: 763-785.
- Pramanik, P. D. Ingkadijaya, R. (2017), *The Impact of Tourism on Village Society and its Environmental*, 1st UPI International Geography Seminar, IOP Conf. Series: Earth and Environmental Science, No.145: 1-10.
- Sebele, Lesego (2010), *Communitybased tourism ventures, benefits and challenges: Khama Rhino Sanctuary Trust, Central District, Botswana*. Journal of Tourism Management, No. 31: 136-146.
- 38.Smith, Stephen. L. (2014). *Tourism and analysis: A handbook*. Routledge.

Copyrights

© 2022 by the authors. Licensee PNU, Tehran, Iran. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY4.0) (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>)

